

TREŚĆ I CHARAKTER PRAWNY UMOWY O PRACE BADAWCZO-ROZWOJOWE

Marek Salamonowicz

MONOGRAFIE

TREŚĆ I CHARAKTER PRAWNY UMOWY O PRACE BADAWCZO-ROZWOJOWE

Marek Salamonowicz

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/D/HS5/01864

Stan prawny na 1 maja 2018 r.

Recenzentki

Prof. dr hab. Ewa Nowińska

Prof. dr hab. Urszula Promińska

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8124-455-8

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	19
Rozdział 1	
Pojęcie prac badawczo-rozwojowych. Rodzaje i funkcje umów o prace B+R.....	35
1.1. Prace badawczo-rozwojowe i ich wyniki a przedmiot świadczenia	35
1.1.1. Świadczenie a przedmiot świadczenia oraz przedmiot umowy	35
1.1.2. Prace badawczo-rozwojowe	39
1.1.3. Wyniki prac badawczo-rozwojowych	63
1.2. Klasyfikacja i rodzaje umów i porozumień dotyczących prac badawczo-rozwojowych oraz umowy podobne	75
1.2.1. Kryterium normatywno-systemowe, miejsce, funkcja i zakres regulacji.....	77
1.2.2. Kryterium zakresu współpracy stron. Porozumienia kooperacyjne w zakresie badań i rozwoju.....	83
1.2.3. Kryterium przedmiotu, stron umowy oraz podmiotu uprawnionego do praw do wyników badań	96
1.3. Funkcje umów o prace badawczo-rozwojowe.....	98
Wnioski.....	105

Rozdział 2

Umowa o prace B+R w porządkach prawnych wybranych

państw obcych	109
2.1. Stany Zjednoczone	109
2.1.1. Wprowadzenie	109
2.1.2. Strony umowy	111
2.1.3. Określenie przedmiotu umowy.....	112
2.1.4. Podmiot uprawniony do praw wyłącznych obejmujących wyniki badań. Poufność. Prawo publikacji	113
2.1.5. Wynagrodzenie.....	115
2.1.6. Odpowiedzialność.....	117
2.1.7. Problemy związane z funkcjonowaniem badanych umów.....	117
2.2. Wielka Brytania	121
2.2.1. Przedmiot umowy – rezultaty.....	126
2.2.2. Podmiot uprawniony do praw wyłącznych obejmujących wyniki badań i korzystania z tych wyników	126
2.2.3. Prawo publikowania oraz utrzymywanie poufności wyników	129
2.2.4. Odpowiedzialność i ryzyko naukowe.....	132
2.2.5. Wynagrodzenie.....	134
2.3. Niemcy	135
2.3.1. Charakter prawny.....	135
2.3.2. Analiza stosowanych w obrocie wzorców umownych	139
2.3.3. Określenie przedmiotu świadczenia	140
2.3.4. Prawa na dobrach niematerialnych. Podmiot uprawniony. Poufność. Prawo publikacji.....	141
2.3.5. Wynagrodzenie.....	144
2.3.6. Odpowiedzialność.....	145
2.4. Szwajcaria.....	147
2.4.1. Charakter prawny.....	147
2.4.2. Odpowiedzialność.....	150
2.4.3. Wynagrodzenie.....	152

2.4.4. Uprawnienia do wyników. Poufność a publikacja wyników.....	152
2.5. Inne wybrane państwa	154
2.5.1. Japonia.....	154
2.5.2. Węgry.....	157
Wnioski.....	160

Rozdział 3

Strony, podmioty umowy.....	163
3.1. Uwagi historyczno-prawne.....	163
3.2. Wykonawca	164
3.3. Pojęcie jednostki naukowej.....	166
3.3.1. Wprowadzenie	166
3.3.2. Szkoły wyższe.....	169
3.3.3. Jednostki naukowe PAN.....	173
3.3.4. Instytuty badawcze.....	174
3.3.5. Międzynarodowe instytuty naukowe. Polska Akademia Umiejętności	176
3.3.6. Inne jednostki naukowe	178
3.3.7. Osoba fizyczna	181
3.4. Zamawiający	183
3.5. Zagadnienie wielości podmiotów po stronie wykonawcy...	185
Wnioski.....	190

Rozdział 4

Podstawowe prawa i obowiązki stron umowy	193
4.1. Obowiązki i prawa wykonawcy.....	193
4.1.1. Obowiązek wykonania prac badawczo- rozwojowych.....	193
4.1.2. Stopień konkretyzacji świadczenia, projekt badawczo-rozwojowy, wskaźniki wykonania projektu	195
4.1.3. Obowiązek informowania o postępie prac oraz poddania się kontroli ze strony zamawiającego	211

4.1.4. Obowiązek przekazania (wydania, udostępnienia) wyników prac i prac badawczo-rozwojowych zamawiającemu.....	218
4.2. Obowiązki i prawa zamawiającego.....	226
4.2.1. Obowiązek zapłaty wynagrodzenia.....	226
4.2.2. Obowiązek odbioru wyników	247
4.2.3. Obowiązek współdziałania zamawiającego przy wykonywaniu prac badawczo-rozwojowych....	259
4.3. Określenie podmiotu uprawnionego do projektu wynalazczego stanowiącego wynik badań. Obowiązek należytej ochrony wyników badań.....	264
4.3.1. Wprowadzenie	264
4.3.2. Wykonawca lub twórca jako podmiot uprawniony...	265
4.3.3. Skarb Państwa jako podmiot uprawniony.....	274
4.3.4. Zamawiający jako podmiot uprawniony	281
4.3.5. Współuprawnienie zamawiającego z wykonawcą, współzamawiających współwykonawców oraz wymienionych podmiotów z twórcami.....	283
Wnioski.....	296

Rozdział 5

Charakter prawny umowy o prace badawczo-rozwojowe	299
5.1. Ujęcie historyczne. Kształtowanie się poglądów na charakter prawny umów o prace B+R	299
5.2. Współczesne poglądy doktryny prawa w zakresie charakteru prawnego umów o prace B+R	304
5.3. Umowa rezultatu, starannego działania.....	310
5.4. Umowa nazwana, nienazwana, mieszana	314
5.4.1. Rozważenie możliwości uznania umowy o prace B+R za umowę o dzieło lub jej podtyp	322
5.4.2. Umowa o prace B+R jako nienazwana umowa o świadczenie usług.....	333
5.4.3. Umowa o prace B+R a koncepcja umowy mieszanej oraz kompleks umów.....	337
5.5. Umowy o prace badawczo-rozwojowe a inne podobne umowy wykorzystywane w obrocie wynikami prac B+R	340

5.5.1. Umowa o dokonanie projektu wynalazczego	343
5.5.2. Umowa wdrożeniowa.....	345
5.5.3. Umowa licencyjna	347
Wnioski.....	357

Rozdział 6

Ograniczenia swobody kontraktowej w świetle prawa

ochrony konkurencji	363
6.1. Wprowadzenie	363
6.2. Mechanizm wyłączenia grupowego	366
6.2.1. Warunki jakościowe wyłączenia grupowego	367
6.2.2. Warunki ilościowe wyłączenia (udział w rynku, czas, stosunek między stronami)	371
6.2.3. Klauzule stanowiące ograniczenia podstawowe.....	380
6.2.4. Klauzule stanowiące ograniczenia wykluczone.....	390
6.3. Analiza orzecznictwa	401
6.3.1. Sprawa Henkel/Colgate.....	402
6.3.2. Sprawa KSB/Goulds/Lowara/ITT	403
6.3.3. Sprawa Exxon/Shell.....	405
6.3.4. Sprawa Pasteur Merieux-Merck	407
6.3.5. Sprawa Asahi/Saint Gobain	409
6.3.6. Sprawa Fujitsu/AMD Semiconductors	411
6.3.7. Sprawa Kodak/Canon	414
6.3.8. Sprawa Honeywell and DuPont/Society of Automotive Engineers.....	417
6.3.9. Sprawa General Electric/Pratt & Whitney	418
6.3.10. Sprawa Microsoft/Time Warner/Content Guard JV	423
6.3.11. Sprawa Novartis/GlaxoSmithKline (GSK)	425
6.4. Skutki cywilnoprawne klauzul restrykcyjnych	427
Wnioski.....	429

Rozdział 7

Należyta staranność przy wykonaniu umowy	433
7.1. Podstawy i zakres odpowiedzialności wykonawcy	433
7.1.1. Określenie problemów	433

7.1.2. Dyskusja nad charakterem odpowiedzialności wykonawcy. Rys historyczny	434
7.2. Kryteria oceny należytej jakości przedmiotu świadczenia wykonawcy.....	436
7.3. Niemożliwość świadczenia (pierwotna i następcza)	440
7.4. Odpowiedzialność wykonawcy za wady jakościowe prac badawczych.....	445
7.5. Odpowiedzialność za wady prawne prac badawczych	460
7.6. Odpowiedzialność wykonawcy za podwykonawców i pomocników	463
7.7. Nieterminowość w wykonaniu prac badawczych i jej skutki	468
7.8. Kara umowna	476
7.8.1. Rys historyczny	476
7.8.2. Obecny stan prawny.....	477
Wnioski.....	485

Rozdział 8

Umowy o prace badawczo-rozwojowe w praktyce	487
8.1. Zintegrowany System Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym „POL-on”	487
8.1.1. Zasady funkcjonowania.....	487
8.1.2. Baza realizowanych projektów badawczo-rozwojowych	490
8.1.3. Informacje o wdrożeniach wyników badań naukowych lub prac rozwojowych.....	494
8.2. Umowy o prace badawczo-rozwojowe w praktyce Narodowego Centrum Badań i Rozwoju i Narodowego Centrum Nauki	496
8.2.1. Praktyka Narodowego Centrum Badań i Rozwoju	496
8.2.2. Praktyka Narodowego Centrum Nauki.....	506
8.3. Umowy o badania zlecone w praktyce wybranych publicznych szkół wyższych	510
8.3.1. Wyniki badań i kontroli NIK i innych instytucji...	510
8.3.2. Wyniki sondażu diagnostycznego.....	512

Wnioski	523
Kwestionariusz	529
Bibliografia	535
Wykaz wzorów umów	553
Wkładka	
Tabela 1. Wyniki sondażu diagnostycznego.....	I
Tabela 2. Wyniki analizy „Zestawienia wdrożeń wyników badań naukowych lub prac rozwojowych przez inne podmioty” w ramach Systemu POL-on ...	V
Tabela 3. Liczba i wartość projektów finansowanych przez NCN, NCBR i MNiSW z podziałem na rodzaje uczelni (lata 2011–2015) – uniwersytety. Dane zostały opracowane na podstawie analizy Bazy: „Projekty naukowe” w ramach Systemu POL-on	VII
Tabela 4. Liczba i wartość projektów finansowanych przez NCN, NCBR i MNiSW z podziałem na rodzaje uczelni (lata 2011–2015) – uczelnie techniczne. Dane zostały opracowane na podstawie analizy Bazy: „Projekty naukowe” w ramach Systemu POL-on.....	IX
Tabela 5: Liczba i wartość projektów finansowanych przez NCN, NCBR i MNiSW z podziałem na rodzaje uczelni (lata 2011–2015) – uczelnie rolnicze i przyrodnicze oraz medyczne. Dane zostały opracowane na podstawie analizy Bazy: „Projekty naukowe” w ramach Systemu POL-on.....	XI

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne, ogólne warunki umów

BGB	- niemiecki kodeks cywilny (Bürgerliches Gesetzbuch)
druga ustawa o innowacyjności	- ustawa z 9.11.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego działalności innowacyjnej (Dz.U. poz. 2201)
k.c.	- ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
k.p.c.	- ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 155 ze zm.)
mała ustawa o innowacyjności	- ustawa z 4.11.2016 r. o zmianie niektórych ustaw określających warunki prowadzenia działalności innowacyjnej (Dz.U. poz. 1933)
OR	- szwajcarskie prawo zobowiązań (Obligationenrecht)
OWRP NCBR 2015	- Warunki ogólne realizacji projektu nr 1/2015, stanowiące załącznik nr 2 do umowy o wykonanie i finansowanie projektu stosowane przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, http://www.ncbr.gov.pl/gfx/ncbir/pl/defaultaktualnosci/815/3483/1/_owu.pdf (dostęp: 19.02.2018 r.)
OWRP NCBR 2016	- Warunki ogólne realizacji projektu nr 1/2016, stanowiące załącznik nr 2 do umowy o wykonanie i finansowanie projektu stosowane przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju ogłoszone 22.11.2016 r.
OWU H2020	- Ogólny wzór umowy o udzielenie dotacji więcej niż jednemu beneficjentowi, Multi-Beneficiary General Model Grant Agreement (wersja 5.0) z 18.10.2017 r., http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/mga/gga/h2020-mga-gga-multi_en.pdf

- OWU z 1970 r. – zarządzenie Przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki z 24.08.1970 r. w sprawie zasad i trybu wydawania zleceń oraz zawierania umów o prace badawcze i umów o wdrożenie wyników tych prac (M.P. Nr 29, poz. 247, załącznik)
- OWU z 1972 r. – zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 19.07.1972 r. w sprawie ogólnych warunków zawierania umów o prace badawcze i umów związanych z wdrażaniem wyników tych prac oraz zasad wydawania zleceń przez jednostki nadrzędne (M.P. Nr 40, poz. 219, załącznik)
- OWU z 1974 r. – zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 9.05.1974 r. w sprawie ogólnych warunków umów o prace badawcze i umów związanych z wdrażaniem wyników tych prac oraz zasad udzielania zleceń przez jednostki nadrzędne (M.P. Nr 18, poz. 109 ze zm., załącznik)
- pr. aut. – ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.)
- proj. przep. wpraw. – Projekt ustawy – Przepisy wprowadzające – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk sejm. nr 2447
- p.s.w.n. – projekt ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk sejm. nr 2446
- proj. p.s.w.n. – projekt ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk sejm. nr 2446
- p.s.w. – ustawa z 27.07.2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.)
- p.w.p. – ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 776)
- p.z.p. – ustawa z 29.01.2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1579 ze zm.)
- rozporządzenie 418/85 – rozporządzenie Komisji (EWG) nr 418/85 z 19.12.1984 r. w sprawie stosowania art. 85 ust. 3 Traktatu do kategorii porozumień o badaniach i rozwoju (Dz.Urz. UE L 53 z 1985 r., s. 5), nie obowiązujące
- rozporządzenie 651/2014 – rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014 z 17.06.2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz.Urz. UE L 187, s. 1 ze zm.)

- rozporządzenie 1217/2010 – rozporządzenie Komisji (UE) nr 1217/2010 z 14.12.2010 r. w sprawie stosowania art. 101 ust. 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do niektórych kategorii porozumień badawczo-rozwojowych (Dz.Urz. UE L 335, s. 36)
- rozporządzenie 1290/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1290/2013 z 11.12.2013 r. ustanawiające zasady uczestnictwa i upowszechniania w programie „Horyzont 2020” – program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020) oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1906/2006 (Dz.Urz. UE L 347, s. 81 ze zm.)
- rozporządzenie 1291/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1291/2013 z 11.12.2013 r. ustanawiające „Horyzont 2020” – program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020) oraz uchylające decyzję nr 1982/2006/WE (Dz.Urz. UE L 347, s. 104 ze zm.)
- rozporządzenie 2659/2000 – rozporządzenie Komisji (WE) nr 2659/2000 z 29.11.2000 r. w sprawie stosowania art. 81 ust. 3 Traktatu do kategorii porozumień o badaniach i rozwoju (Dz.Urz. UE L 304, s. 7), nie obowiązuje
- rozporządzenie z 2007 r. – rozporządzenie Rady Ministrów z 19.11.2007 r. w sprawie wyłączenia określonych porozumień specjalizacyjnych i badawczo-rozwojowych spod zakazu porozumień ograniczających konkurencję (Dz.U. Nr 230, poz. 1692), nie obowiązuje
- rozporządzenie z 13.12.2011 r. – rozporządzenie Rady Ministrów z 13.12.2011 r. w sprawie wyłączenia określonych porozumień specjalizacyjnych i badawczo-rozwojowych spod zakazu porozumień ograniczających konkurencję (Dz.U. Nr 288, poz. 1691)
- TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 47)
- u.f.p. – ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2077 ze zm.)
- u.i.b. – ustawa z 30.04.2010 r. o instytucjach badawczych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1158 ze zm.)
- u.o.k.k. – ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2017 r. poz. 229 ze zm.)

ustawa o KRS	-	ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 700 ze zm.)
ustawa o NCBR	-	ustawa z 30.04.2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (Dz.U. z 2017 r. poz. 1447 ze zm.)
ustawa o NCN	-	ustawa z 30.04.2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (Dz.U. z 2016 r. poz. 1071 ze zm.)
ustawa o PAN	-	ustawa z 30.04.2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. z 2017 r. poz. 1869 ze zm.)
u.wyn.	-	ustawa z 19.10.1972 r. o wynalazczości (Dz.U. z 1993 r. Nr 26, poz. 117 ze zm.), nie obowiązuje
u.z.f.n.	-	ustawa z 30.04.2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz.U. z 2018 r. poz. 87)

Publikatory i czasopisma

EPS	-	Europejski Przegląd Sądowy
GSP-Prz. Orz. – Gdańskie Studia Prawnicze	-	Przegląd Orzecznictwa
KPP	-	Kwartalnik Prawa Publicznego
KSP	-	Krakowskie Studia Prawnicze
MoP	-	Monitor Prawniczy
OSA	-	Orzecznictwo Sądów Administracyjnych
OSAB	-	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNAPiUS	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zbiór Urzędowy. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNCP	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
OSNC-ZD	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSP	-	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	-	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	-	Państwo i Prawo
PiZS	-	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPC	-	Polski Proces Cywilny
PPE	-	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	-	Przegląd Prawa Handlowego
PPP	-	Przegląd Prawa Publicznego
Pr. Gosp.	-	Prawo Gospodarcze

Pr. Pracy	-	Prawo Pracy
PS	-	Prawo Spółek
PUG	-	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	-	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	-	Studia Cywilistyczne
SP	-	Studia Prawnicze
SPE	-	Studia Prawno-Ekonomiczne
ST	-	Samorząd Terytorialny
TPP	-	Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	-	Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNSA	-	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ PWiOWI	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intel- ktualnej

Inne

AGH	-	Akademia Górniczo-Hutnicza
ERC	-	European Research Council – Europejska Rada ds. Badań
GUS	-	Główny Urząd Statystyczny
H2020	-	„Horyzont 2020” – program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020), zawarty w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1290/2013 z 11.12.2013 r.
MNiSW	-	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
NASA	-	Narodowa Agencja Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (National Aeronautics and Space Administration)
NCBR	-	Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
NCN	-	Narodowe Centrum Nauki
NIK	-	Najwyższa Izba Kontroli
OWRP	-	ogólne warunki realizacji projektu
PAN	-	Polska Akademia Nauk
PAU	-	Polska Akademia Umiejętności
PŚI	-	Politechnika Śląska
PW	-	Politechnika Warszawska
SA	-	Sąd Apelacyjny

skala TRL	- skala tzw. poziomów gotowości technologii (załącznik do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 4.01.2011 r. w sprawie sposobu zarządzania przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju realizacją badań naukowych lub prac rozwojowych na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa, Dz.U. Nr 18, poz. 91)
SN	- Sąd Najwyższy
TS	- Trybunał Sprawiedliwości
UAM	- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UJ	- Uniwersytet Jagielloński
umowa BZ	- umowa o badania zlecone
umowa o prace B+R	- umowa o prace badawczo-rozwojowe
UOKiK	- Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
UPRP	- Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej
UW-M	- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
WSA	- Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSTĘP

1. Założenia metodyczne

Waga i różnicowanie, niejednorodność i funkcje umów o prace badawczo-rozwojowe. Działalność badawczo-rozwojowa (dalej B+R) warunkuje postęp techniczny i rozwój gospodarczy. Z kolei umowy o prace B+R stanowią wiodący instrument organizowania tej działalności. Jeszcze w latach 80. XX w. zauważono, że umowy o prace B+R efektywniej spełniają funkcję organizowania prac B+R niż instrumenty administracyjnoprawne¹. Należy jednak wskazać, że elementy publicznoprawne mogą i często, z różnym natężeniem, występować w umowach o prace B+R. Zasada swobody kontraktowania oparta o zasadę autonomii woli podmiotów prawa cywilnego, związana z wolnością gospodarczą, lepiej koresponduje z zasadą wolności prowadzenia badań naukowych i swobodą ogłaszania ich wyników. To właśnie sposób ukształtowania treści tych umów oraz ich wykonanie umożliwia uzyskanie nowych rozwiązań i powodzenie ich wdrożenia oraz dalszej eksploatacji. Wyniki prac B+R w postaci nowej wiedzy lub jej nowych zastosowań stanowią efekty twórczego wysiłku intelektualnego, które spełniać mogą cechy projektu wynalazczego. Kluczowym problemem z perspektywy realizacji funkcji postępu technicznego jest określenie statusu prawnego wyników prac B+R z perspektywy prawa własności przemysłowej. Zadanie to obejmuje nie tylko wskazanie podmiotu uprawnionego do uzyskania praw wyłącznych obejmujących projekty wynalazcze, stanowiące wyniki prac B+R, lecz także podmiotów mających prawo dostępu lub korzystania z tychże

¹ M. du Vall, *Reguły konkurencji a umowy o prace badawczo-rozwojowe*, Warszawa 1995, s. 13; L. Zalewski, *Umowa o pracę badawczą*, Poznań 1983, s. 10.

wyników. Waga społeczno-gospodarcza umów o prace B+R uzasadnia podjęcie badań nad ich konsekwencjami prawno-rynkowymi. W tym kontekście, zbadania wymaga dopuszczalność poszczególnych klauzul restrykcyjnych w umowach o prace B+R w świetle reguł konkurencji. Dopiero analiza regulacji prawa konkurencji może dać pełny obraz co do dopuszczalnej treści umowy i istniejących ograniczeń zakresu swobody kontraktowania. Ryzyko naukowe immanentnie związane z pracami B+R, często połączone z wysokimi kosztami prac oraz społeczno-rynkową doniosłością założonych efektów, sprawia, że kontrakty te niejako ze swej natury wywierają pozytywne efekty, zaś sama współpraca między podmiotami w tej sferze jest wartością. Niemniej poszczególne postanowienia takich umów, szczególnie te wynikające z przewagi kontraktowej jednej ze stron, mogą wywierać negatywne skutki społeczne, godzić w zasadę wolności badań naukowych i ogłaszania ich wyników, autonomii szkół wyższych oraz stanowić nieuzasadnione ograniczenie konkurencji. Stąd bierze się potrzeba analizy złożonych uwarunkowań, interesów stron i innych czynników, które wpływają na zakres swobody kształtowania treści tychże umów.

Zmiany legislacyjne i projektowane nowe regulacje. Istotna zmiana w funkcjonowaniu polskiej nauki nastąpiła 1.10.2010 r. Weszła wówczas w życie reforma systemu nauki, obejmująca pakiet pięciu ustaw². Były to ustawy o: zasadach finansowania nauki, Polskiej Akademii Nauk, instytutach badawczych, Narodowym Centrum Badań i Rozwoju oraz Narodowym Centrum Nauki. Wymienione akty zawierają m.in. uregulowania dotyczące stron, zawierania, treści i wykonywania umów o dofinansowanie i wykonanie projektów badawczych. Odnotować należy zmiany dokonane z początkiem 2017 r. tzw. małą ustawą o innowacyjności, która wprowadziła wiele zachęt podatkowopravných promujących ponoszenie wydatków na prace B+R oraz współpracę między szkołami wyższymi a przedsiębiorcami³. Zracjonalizowała ona zmodyfikowane

² Por. szerzej: dokument MNiSW z 25.09.2008 r., *Budujemy na wiedzy – reforma nauki dla rozwoju Polski*, s. 2, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/b690a5e058dc3686b8f5703484d3cb76.pdf (dostęp: 23.05.2018 r.).

³ Ustawa z 4.11.2016 r. o zmianie niektórych ustaw określających warunki prowadzenia działalności innowacyjnej (Dz.U. poz. 1933); J. Orłowski, M. Salamowicz, *Instrumenty*

ustawą o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym zasady nabywania praw do wyników badań przez uczelnie publiczne oraz ich pracowników, a także podejmowania czynności rozporządzających prawami do wyników badań⁴. Szereg instrumentów zmierzających do zachęcenia przedsiębiorców do ponoszenia nakładów na działalność B+R zawiera tzw. druga ustawa o innowacyjności⁵. Odnotować należy fakt, że toczą się zaawansowane prace nad nową ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁶ oraz ustawie o Sieci Badawczej Łukasiewicz⁷. Zmieniające się środowisko prawne funkcjonowania umów o prace B+R jest argumentem uzasadniającym podjęcie refleksji naukowej w tym zakresie.

Asumptem do podjęcia tematu były także trudności w ustaleniu charakteru prawnego i konsekwencji prawnych umów o prace B+R, różnicowanie treści tych umów, różnorodność pojęć prawnych odnoszących się do działalności B+R i jej wyników oraz **brak szczegółowych regulacji** ustawowych m.in. w sferze praw do projektów wynalazczych powstałych w wyniku wykonania tych kontraktów⁸. Okoliczności te sprawiają, że

wsparcia działalności badawczo-rozwojowej oraz komercjalizacji jej wyników w tzw. małej ustawie o innowacyjności, MoP 2017/6.

⁴ Ustawa z 11.07.2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1198 ze zm.); M. Salamonowicz, *Prawa do wyników badań, ich komercjalizacja oraz tzw. uwłaszczenie naukowców – w prawie o szkolnictwie wyższym*, MoP 2014/22, s. 1175 i n.

⁵ Ustawa z 9.11.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego działalności innowacyjnej (Dz.U. poz. 2201).

⁶ Rządowy projekt ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk sejm. nr 2446, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=B1861F69AA87C6B3C125826E004817B5> oraz Rządowy projekt przepisów wprowadzających ustawę prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk 2447, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2447> (dostęp: 10.05.2018 r.).

⁷ Rządowy projekt ustawy o sieci badawczej: Łukasiewicz, druk sejm. nr 2148, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=604D7CEF67C9EEFCC125820F006DB2E8> (dostęp: 10.05.2018 r.).

⁸ A. Szewc, K. Ziło, M. Grzesiczak, *Umowy jako prawne narzędzie transferu innowacji*, Warszawa 2011, s. 57. Według A. Szewca: „W tym zakresie uregulowania wymagają uzupełnienia, bowiem w obecnych przepisach prawa własności intelektualnej, a zwłaszcza we wspomnianej ustawie – Prawo własności przemysłowej, całkowicie pominięto umowy o prace badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe. Wobec braku takiej regulacji między stronami tych umów często dochodzi do nieporozumień, a nawet sporów sądowych”.

ocena skutków prawnych badanych umów opiera się w znacznej mierze na unormowaniach Kodeksu cywilnego obejmujących jego część ogólną, przepisy ogólne dotyczące zobowiązań oraz ogólne przepisy o zobowiązaniach umownych. Zwiększa to potrzebę analizy poszczególnych wzorców umownych wypracowanych przez Narodowe Centrum Nauki, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju i Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jak też poszczególne uczelnie publiczne. Dodatkowym uzasadnieniem jest zróżnicowanie treści tych umów, które przejawia się m.in. w tym, że zobowiązaniu do wykonania prac B+R towarzyszy często wiele innych zobowiązań (np. stworzenie dokumentacji technicznej, utworu, wytworzenie przedmiotu materialnego prototypu, instalacji, linii pilotażowej). W praktyce umowy o prace B+R zawierają postanowienia innych umów, np. umowy wdrożeniowej, umowy licencyjnej, o przeniesienie praw. Wywołuje to potrzebę określenia zakresu umowy o prace B+R oraz podjęcia próby ustalenia rozwiązań modelowych.

W polskiej literaturze prawniczej umowa o prace badawczo-rozwojowe doczekała się kilku monografii i innych opracowań. Należy tu w szczególności wskazać w kolejności chronologicznej na opracowania: W. Bagińskiego, *Umowy o prace badawcze i o wdrożenie wyników tych prac*, Katowice 1971, L. Zalewskiego, *Umowa o pracę badawczą*, Poznań 1983, B. Księżopolskiego, *Porozumienia i umowy o prace badawcze i wdrożeniowe*, Wrocław 1983, M. du Valla, *Reguły konkurencji a umowy o prace badawczo-rozwojowe*, Warszawa 1995, A. Niewęglowskiego, *Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym*, Warszawa 2010. Przy tym opracowanie A. Niewęglowskiego odnotowało reformę nauki z 2010 r. i zachodzące zmiany legislacyjne, z natury rzeczy wymieniony Autor nie mógł uwzględnić wówczas praktycznego funkcjonowania nowych rozwiązań. Upływ 7 lat funkcjonowania nowego modelu daje szansę zbadania praktycznego funkcjonowania umów o prace B+R w działalności powołanych w 2010 i 2011 r. Narodowego Centrum Badań i Rozwoju i Narodowego Centrum Nauki. Stąd wnioski, że brak aktualnych uwzględniających praktykę opracowań monograficznych w tej materii wydaje się uzasadniony.

A. Szewc, *Rola i znaczenie prawa własności przemysłowej w transferze i komercjalizacji technologii*, ZNUJ 2014/4, s. 193.

Niezmiernie przydatne dla prowadzonych wywodów okazały się monografie dotyczące pokrewnych kontraktów. Należy tu wskazać przede wszystkim na prace: M. du Valla, *Umowa wdrożeniowa* (ZNUJ PWiOWI 1986/42) oraz A. Nowickiej, *Umowa o dokonanie projektu wynalazczego* (Poznań 1989).

2. Cel badań. Hipoteza badawcza

Problemem badawczym jest ustalenie charakteru prawnego i treści umowy o prace B+R. Rozwiązanie tego problemu wymaga określenia cech umowy, jej zakresu oraz podjęcia próby określenia przedmiotowo istotnych składników umowy oraz ograniczeń swobody kontraktowania, a w konsekwencji ustalenie prawnie dopuszczalnej treści. Weryfikacji wymaga hipoteza w zakresie możliwości skonstruowania jednolitego modelu umowy o prace B+R lub też konieczności rozróżnienia odmiennych typów tego kontraktu.

Istota i charakter prawny umowy o prace badawczo-rozwojowe jest od lat przedmiotem licznych kontrowersji i rozbieżnych ocen w doktrynie prawa polskiego, a także za granicą. Formułowane są w doktrynie prawa stanowiska, w szczególności o niejednorodnym, zmiennym charakterze prawnym tej umowy. Podnoszona jest kwestia, czy możliwe jest przyporządkowanie tej umowy istniejącym typom umów nazwanych jak umowa o dzieło lub umowa zlecenia. Pewnym symbolem tego problemu jest używanie, także przez ustawodawcę, pojęcia tzw. badań zleconych (umowa o zlecone prace badawcze), utrwalonego w praktyce, przy jednoczesnym określaniu stron tych umów jako zamawiającego i wykonawcę⁹. Skłania to do podjęcia problemu możliwości stworzenia jednego lub kilku modeli umowy o prace B+R. Rozwiązanie tego problemu wymaga analizy poszczególnych rodzajów umów o prace B+R oraz poszukiwania kryteriów rozgraniczenia między tym empirycznym typem umowy a umowami podobnymi. Analiza ta powinna prowadzić

⁹ Por. art. 86e ust. 4 pkt 1 p.s.w. oraz wzory umów uczelni publicznych PW, UJ, UW-M.

także do poszukiwania i ustalenia cech identyfikujących umowy o pracę B+R jako empiryczny typ kontraktu.

By zweryfikować istnienie tej możliwości, należy zidentyfikować oraz poddać analizie poszczególne **rodzaje umowy o pracę B+R**. Podjęcie próby określenia **charakteru prawnego i treści** umowy o pracę B+R implikuje zbadanie zakresu tej umowy. Niezbędnym zabiegiem jest określenie świadczenia i jego przedmiotu, w szczególności, czy jest uzasadnione łączenie prac badawczych i rozwojowych, czy te kategorie prac powinny być ujmowane jako jeden typ umowy czy odrębne umowy¹⁰.

3. Koncepcja i zakres badań. Wykaz problemów badawczych

Problemy ogólne. Problemy dotyczą wyodrębnienia typu umów o pracę badawcze-rozwojowe, z uwagi na chociażby różnie ujmowany zakres obowiązków wykonawcy i zamawiającego oraz różne podstawy normatywne. Wiele problemów związanych jest z prawidłową kwalifikacją prawną świadczenia oraz umowy. Czy jest to umowa nazwana czy nie, rezultatu czy starannego działania?

¹⁰ J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 128; C. Cempel, *Nowoczesne zagadnienia metodologii i filozofii badań – wybrane zagadnienia dla studiów doktoranckich i podyplomowych*, Poznań 2003, s. 19; A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kraków 2006, s. 222 i n.; S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacje nauk*, Lublin 1998, s. 230. Istotę badanej problematyki trafnie ujmuje T. Kotarbiński: „można rozważać i trzeba kwestie takiego sposobu działania, który by gwarantował ilościowe optimum rezultatu przy danym wysiłku, albo gwarantował najstosowniejsze dopasowanie środków do celu, kwestie ogólne dotyczące ulepszania pracy niezależnie od jej przedmiotu i specyficznej natury lub przynajmniej wielu jej sferom wspólnie, a więc między innymi zarówno pracy naukowej, jak zawodowej i codziennej”, T. Kotarbiński, *Dzieła wszystkie. Prakseologia. Część I*, Warszawa 1999, s. 7. Powyższy cytát wskazuje na potrzebę racjonalizacji i optymalizacji procesu badawczego, przy uwzględnieniu specyfiki i „natury” danej pracy. Przy tym zauważyć należy, że problemem jest to, że z uwagi m.in. na twórczy charakter prac B+R oraz ryzyko naukowe, wysiłki podejmowane w kierunku optymalizacji i racjonalizacji prowadzą do prób algorytmizowania czegoś, co jest niealgorytmizowalne.

Wskazywany w doktrynie niejednolity charakter prawny umów o prace badawczo-rozwojowe, w szczególności wątpliwości związane z ustaleniem charakteru świadczenia, podstawowych obowiązków, zróżnicowanie wewnątrz tego typu umowy, nakazuje rozważenie sensowności i potrzeby wyodrębnienia takiego typu umowy¹¹.

W pracy zmierzano do identyfikacji i ukazania ewentualnych cech swoistych badanego kontraktu, które wyróżniają ten typ umowy od innych. W szczególności zwrócono uwagę na niepewność osiągnięcia zamierzonego rezultatu, współdziałanie stron, twórczy i nowatorski charakter prac badawczo-rozwojowych, wysoki poziom samodzielności wykonawcy, zmienność przedmiotu umowy, trudności w przewidzeniu efektów końcowych badań.

Za punkt wyjścia dla rozważań przyjęto umowę o prace badawczo-rozwojowe w typowej, czystej, modelowej postaci, tzn. umowę, w której jedna strona, zamawiający, zobowiązuje się do sfinansowania określonych prac badawczo-rozwojowych, zaś wykonawca prac do ich przeprowadzenia i przekazania wyników badań. Przy tym ryzyko naukowe obciąża zamawiającego. W oparciu o taki model dokonano analizy prawnej istniejących regulacji oraz praktycznie funkcjonujących typów umów o prace badawczo-rozwojowe. W pracy uwzględniono także model, w którym to wykonawca ponosiłby ryzyko naukowe przez udzielenie zamawiającemu gwarancji na uzyskanie określonego rezultatu. Rozwiązania wymaga problem, czy takiego typu umowy nie kwalifikować jako umowy o dokonanie projektu wynalazczego czy stworzenie rozwiązania technicznego. W ramach jednej umowy obejmującej prace B+R występują nierzadko elementy innych umów nazwanych i nienazwanych. Powstaje problem określenia relacji różnych świadczeń i określenia skutków prawnych. Przykładowo w ramach jednej umowy może być zawarte zobowiązanie do realizacji prac B+R oraz wykonania dzieła (np. linii produkcyjnej, urządzenia), stworzenia utworu itd. Dojść może do wykreowania tzw. umowy mieszanej lub zespołu umów. Takie sytuacje

¹¹ G. Ćmikiewicz, *Umowa o prace badawcze – zagadnienia systematyczno-konstrukcyjne*, ZNUJ PWiOWI 1985/37, s. 75.

wymagały rozpatrzenia z perspektywy istoty i cech swoistych badanego typu kontraktu.

Umowa o prace B+R z jednej strony, prowadzi ze swej istoty do zdobywania nowej wiedzy i jej nowych zastosowań, tworzenia nowych rozwiązań, w tym spełniających cechy projektu wynalazczego, z drugiej zaś wymaga określenia zasad dostępu do istniejących zasobów wiedzy stron. W niniejszej pracy starano się ukazać możliwe sposoby (warianty) uregulowania uprawnień do projektów wynalazczych powstałych w wyniku realizacji umowy, istniejących w momencie jej zawarcia, jak również równoległe do niej i po jej zakończeniu. Podjęto próbę wskazania konsekwencji prawnych braku szczegółowego określenia przez strony uprawnień do wyników badań stanowiących projekty wynalazcze, ich ochrony prawnej oraz praw dostępu. Wyróżniono i poddano analizie warianty treści umowy ze względu na podmiot uprawniony do wyniku prac B+R, stanowiący projekt wynalazczy. Takim podmiotem uprawnionym może być: zamawiający, wykonawca, twórca, Skarb Państwa lub osoba trzecia niebędąca zamawiającym. Może dojść także do współuprawnienia między wymienionymi podmiotami, jak również w sytuacji wielopodmiotowości.

Treść umowy o prace B+R odnosząca się do projektów wynalazczych jest determinowana ograniczeniami swobody kontraktowania. Szczegółowa ich regulacja została zawarta w aktach normatywnych należących do prawa konkurencji. Ich analizę uznano za niezbędną do ustalenia kartelowo-prawnych granic ważności umów o prace B+R i co za tym idzie – ustalenia dopuszczalnej treści umowy.

Problemy szczegółowe – struktura pracy. W rozdziale pierwszym podjęto próbę określenia przedmiotu świadczenia w umowach o prace B+R. Istnieje wiele pojęć prawnych rozproszonych w kilku aktach normatywnych odnoszących się do przedmiotu świadczenia w badanym typie umowy. Są to: działalność badawczo-rozwojowa, badania podstawowe, stosowane, przemysłowe, przedkonkurencyjne, prace rozwojowe, jak również wyniki badań naukowych i prac rozwojowych oraz *know-how* związane z tymi wynikami. Odniesiono pojęcie wyników prac B+R do projektów wynalazczych. Już na tle tego zestawienia pojawia się problem

wzajemnych relacji i znaczenia ujęcia prac B+R jako czynności oraz jako wyniku tych czynności, a w konsekwencji, jak umowne ujęcie przedmiotu świadczenia rzutuje na skutki prawne umowy. Ponadto w rozdziale tym przedstawiono rodzaje umów o prace B+R, jak również ich funkcje.

Z uwagi na to, że dyskusja na temat zakresu, treści i funkcji umów o prace B+R toczy się na gruncie systemów prawnych innych państw, uzasadnione jest odwołanie się do metody komparatystycznej. Zastosowano ją przede wszystkim w rozdziale 2, w którym przedstawiono regulacje odnoszące się do tych umów, stosowane w obrocie wzorce umowne tychże kontraktów oraz funkcjonowanie w praktyce, w tym w orzecznictwie. Zarówno stosowane rozwiązania regulacyjne, jak i treść poszczególnych wzorców i praktyczne funkcjonowanie daje zróżnicowaną paletę możliwych rozwiązań prawnych: od ujęcia analizowanego typu umowy jako kontraktu nazwanego w węgierskim kodeksie cywilnym, poprzez trudności kwalifikacyjne na gruncie BGB, aż po swoiste regulacje ustawowe dotyczące umów o prace B+R finansowane ze środków publicznych w prawie Stanów Zjednoczonych. Metoda prawno-porównawcza została zastosowana także w rozdziale 6 w zakresie analizy dopuszczalności poszczególnych klauzul restrykcyjnych w różnych porządkach prawnych – głównie między krajowym porządkiem prawnym przy uwzględnieniu płaszczyzny UE a prawem Stanów Zjednoczonych.

W rozdziale 3 podniesiono problem stron umowy oraz podmiotów. W szczególności starano się określić krąg podmiotów mogących wystąpić w roli zamawiającego lub wykonawcy. Podjęto zadanie określenia ograniczeń podmiotowych oraz problem, czy umowa o prace B+R może być zawierana w obrocie nieprofesjonalnym. W badanej umowie niebagatelną rolę ma kwestia wielopodmiotowości po stronie wykonawcy oraz ustalenie charakteru prawnego relacji między współwykonawcami.

W rozdziale 4 przeprowadzono analizę podstawowych praw i obowiązków stron umowy o prace B+R. Starano się określić ich dopuszczalną treść i rolę w kwalifikacji prawnej umowy. W szczególności podjęto problem określenia obowiązków warunkujących kwalifikację prawną umowy oraz tych o charakterze obowiązków dodatkowych, ubocznych.

Zadanie to jest o tyle trudne, że poszczególnym prawom i obowiązkom strony mogą nadać różne znaczenie.

Treść rozdziału 5 poświęcono zbadaniu charakteru prawnego umowy o pracę B+R. W szczególności podjęto problem możliwości określenia elementów konstrukcyjnych modelu umowy o pracę B+R. Zabieg ten poprzedzono odniesieniem umowy o pracę B+R do kategorii umów nazwanych: umowy o dzieło oraz zlecenia, nienazwanych, mieszanych i koncepcji zespołu umów. Przedmiotem dociekań uczyniono problem kwalifikacji w świetle umów rezultatu i starannego działania. W efekcie starano się wskazać cechy swoiste badanego typu umowy i określić jej zakres, odróżniając od innych typów umów. Przeprowadzono także porównanie umowy o pracę B+R do umów podobnych oraz zmierzano do ustalenia kryteriów i zasadności rozgraniczenia. W doktrynie można spotkać postulaty o łączeniu umów o pracę B+R z umowami wdrożeniowymi w jeden typ umowy. Związane jest to z różnie ujmowanymi funkcjami, jakie przypisuje się umowie o pracę B+R. Z drugiej strony umowy o pracę badawcze bywają oddzielane od umów o pracę rozwojowe. Wątpliwości te wynikają z praktyki, w której umowa obejmuje pełen cykl rozwojowy, od badań podstawowych, poprzez badania stosowane, prace rozwojowe, aż po wdrożenie i eksploatację rozwiązań. Kompleksowość obsługi powinna być odniesiona do oceny właściwości zobowiązań i ich funkcji. Stąd zbadania wymaga związek poszczególnych rodzajów umów.

Dalsze wywody w rozdziale 6 poświęcono identyfikacji klauzul niedozwolonych oraz dopuszczalnych klauzul restrykcyjnych w badanym typie umowy. Ze względu na wpływ na swobodę kształtowania treści stosunku obligacyjnego rozważania objęły unormowania tzw. wyłączeń grupowych spod zakazu porozumień ograniczających konkurencję. Analiza tych regulacji należących do prawa konkurencji jest niezbędna dla ustalenia zakresu swobody kontraktowej stron oraz skutków prawnych. Prawo konkurencji wydaje się być nieodzowne dla ukazania złożoności i różnorodności układów interesów stron badanej umowy. Starano się także uwzględnić rolę zasad słuszności kontraktowej i dobrych obyczajów w ocenie dopuszczalności treści umowy.

Ustalenie określonego charakteru prawnego umowy determinuje podstawy i zakres odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy. Problemy związane z pojęciem wady fizycznej lub prawnej, niemożliwości świadczenia to ważne zagadnienia z uwagi na ryzyko naukowe związane z kontraktami. Zostały one objęte treścią rozdziału 7.

W rozdziale 8 przedstawiono wyniki badań empirycznych i statystycznych.

4. Wyłączenia

Zawarcie umowy oraz postępowania konkursowe, rodzaje konkursów. Praca nie obejmuje szczegółowej analizy warunków i przebiegu konkursów organizowanych przez Narodowe Centrum Nauki, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, MNSiW czy ERC. Posłużono się wieloma przykładami rozwiązań funkcjonujących w ramach poszczególnych programów. Uznano, że prezentacja bogatej palety oferty grantowej poszczególnych instytucji oraz stosowanych kryteriów oceny wniosków obejmujących projekty B+R oraz środków zaskarżenia wyników konkursu wykraczałaby poza ramy opracowania¹². Uwagę skupiono zaś na możliwych sposobach ujęcia przedmiotu świadczenia i treści umowy, jak również stronach i podmiotach umowy.

W rozważaniach poruszono jedynie te **zagadnienia finansowe czy prawa pomocy publicznej**, które odnoszą się do tematu. Nie rozwijano zagadnień związanych z warunkami dopuszczalności i nadzorowania pomocy publicznej na działalność badawczo-rozwojową. Odwołano się do pojęć wypracowanych na gruncie aktów UE, które ukształtowały prawne pojęcie badań podstawowych, stosowanych, przemysłowych oraz prac rozwojowych. Nie poddawano analizie instrumentów podatkowych zmierzających do zwiększenia wydatków na B+R przez przedsiębiorców.

¹² A. Jakubowski, *Decyzje w przedmiocie grantów naukowych*, ZNSA 2015/5, s. 77 i n.

Nie dokonano analizy przepisów ustawy – Prawo zamówień publicznych dotyczących zasad udzielania zamówień na usługi badawcze. Należy wszakże odnotować, że na podstawie art. 4 pkt 3 lit. e p.z.p. nie stosuje się tej ustawy do „usług badawczo-rozwojowych”. Wyjątkiem są sytuacje, w których usługi te są objęte określonymi kodami CPV – Wspólnego Słownika Zamówień¹³ – oraz spełnione są łącznie następujące warunki: korzyści z tych usług przypadają wyłącznie zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności; całość wynagrodzenia za świadczoną usługę wypłaca zamawiający. Jeżeli zatem np. uczelnia publiczna realizuje prace zlecone przez przedsiębiorcę, Prawo zamówień publicznych nie znajduje zastosowania. Natomiast, jeżeli uczelnia zamierza opłacić prace B+R w celu „przeznaczenia korzyści z tych usług na potrzeby własnej działalności i pokrywa całość wynagrodzenia”, wówczas Prawo zamówień publicznych znajdzie zastosowanie¹⁴.

Nacisk w rozważaniach położono na sytuację, w której wynik prac B+R stanowi w całości lub części projekt wynalazczy. Skupiono się na problematyce podmiotów praw do wyników prac B+R stanowiących dobra własności przemysłowej. Wynikami prac B+R mogą być także utwory, np. programy komputerowe, jak również bazy danych, materiał naukowy stanowiący wynik – które bywają zawarte w utworze naukowym lub dokumentacji technicznej¹⁵. Stąd zagadnienia prawa autorskiego, takie jak **swoboda publikacji (ogłaszania wyników badań)** czy **prawa autorskie**

¹³ Rozporządzenie (WE) nr 2195/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 5.11.2002 r. w sprawie Wspólnego Słownika Zamówień (CPV) (Dz.Urz. WE L 340, s. 1 ze zm.).

¹⁴ Por. P. Wójcik, *Zamówienia publiczne na usługi w zakresie badań naukowych*, Warszawa 2012, s. 66; R. Szostak, *Z problematyki zamówień publicznych na usługi badawczo-rozwojowe* [w:] *Nowe podejście do zamówień publicznych – zamówienia publiczne jako instrument zwiększenia innowacyjności gospodarki i zrównoważonego rozwoju. Doświadczenia polskie i zagraniczne*, cz. 1, red. J. Niczyporuk, J. Sadowy, M. Urbanek, Warszawa 2011, s. 193.

¹⁵ A. Nowicka, *Ochrona programów komputerowych w nowym prawie autorskim i umowy o udostępnianie oprogramowania* [w:] *Wynalazczość i ochrona własności intelektualnej*, „Biuletyn” 1994/8, s. 51 i n.; A. Nowicka, *Ochrona innowacji informatycznych w świetle odrzucenia projektu dyrektywy w sprawie zdolności patentowej wynalazków urzeczywistnianych przy użyciu komputera* [w:] *Wspólnotowe i krajowe regulacje prawne w dziedzinie ochrony własności przemysłowej. Wynalazczość i ochrona własności intelektualnej. Zbiór referatów z seminarium rzeczników patentowych szkół wyższych*, red. A. Adamczak, Cedzyna 2005, s. 77 i n.

majątkowe do wyników badań, podniesiono w zakresie niezbędnym do analizy ich wpływu na ochronę dóbr własności przemysłowej¹⁶.

5. Wykorzystane metody badawcze

Metoda formalno-dogmatyczna. W niniejszej pracy zastosowano metodę formalno-dogmatyczną jako metodę wiodącą. Analizie poddano akty normatywne odnoszące się lub mogące znaleźć zastosowanie do badanego typu umowy. Wykładni poddano relewantne przepisy Kodeksu cywilnego, w tym jego części ogólnej w księdze pierwszej, przepisów ogólnych prawa zobowiązań, przepisów dotyczących umowy o dzieło i zlecenia oraz sprzedaży w zakresie ustalenia charakteru prawnego umowy o prace B+R, podstawowych praw i obowiązków stron, przedmiotu świadczenia, odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy. Do ustalenia przedmiotu świadczenia, praw do wyników badań, elementów treści umowy o prace B+R niezbędna okazała się analiza ustaw: o Narodowym Centrum Nauki, o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju, o zasadach finansowania nauki, Prawa o szkolnictwie wyższym, ustawy o finansach publicznych oraz aktów prawa UE. Szczególną optykę prowadzonym rozważaniom nadają przepisy Prawa własności przemysłowej dotyczące licencji dorozumianej oraz podmiotu uprawnionego do praw obejmujących projekty wynalazcze. Analizą objęto ustawę o ochronie konkurencji i konsumentów i akty wykonawcze do ustawy, głównie rozporządzenie Rady Ministrów z 13.12.2011 r. w sprawie wyłączenia określonych porozumień specjalizacyjnych i badawczo-rozwojowych spod zakazu porozumień ograniczających konkurencję (Dz.U. Nr 288, poz. 1691), poświęcone porozumieniom o prace B+R. Wymienione regulacje

¹⁶ Por. szerzej: M. Salamonowicz, *Obowiązek niepublikowania oraz prawo pierwszeństwa publikacji utworów naukowych* [w:] *Aktualne wyzwania prawa własności intelektualnej i prawa konkurencji. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Michałowi du Vallowi*, red. J. Ożegalska-Trybalska, D. Kasprzycki, Warszawa 2015, s. 562; J. Gosiewski, *Problemy prawne stosowania projektów wynalazczych dokonanych w ramach prac naukowo-badawczych*, „Zeszyty Problemowe Wynalazczości” 1975/1, s. 21; R. Markiewicz, *Udostępnienie projektów wynalazczych stanowiących wynik prac badawczych w stosunkach między jednostkami gospodarki uspołecznionej*, „Nowe Prawo” 1976/12, s. 1679.

określają skutki prawne umowy o pracę B+R, umożliwiają ustalenie podmiotu uprawnionego do wyników prac B+R, wreszcie określają ograniczenia swobody kontraktowania w postaci klauzul niedozwolonych z perspektywy ochrony mechanizmu konkurencji. Analizując akty normatywne zaliczane do prawa publicznego, badano przede wszystkim ich cywilnoprawne skutki. W toku badań określonego wyżej materiału normatywnego stosowano dostępne metody wykładni, tj.: językową, celowościową, systemową i historyczno-prawną, jak również metodę prawnoporównawczą. Wywód oparto także na analizie i krytyce piśmiennictwa zarówno polskiego, jak i zagranicznego, które dotyczy umów o pracę B+R. Rozważania prowadzone w pracy oparto także na wynikach badań empirycznych. **Analizie poddano orzecznictwo, przeprowadzono także badania aktowe.** Przywoływano orzeczenia sądów polskich i zagranicznych, istotne z perspektywy określenia charakteru prawnego umowy o pracę B+R oraz jej przedmiotu, a także uprawnień do wyników badań. W zakresie oceny prawnej klauzul restrykcyjnych w umowach o pracę B+R z perspektywy prawa konkurencji poddano analizie przede wszystkim decyzje Komisji Europejskiej, Prezesa UOKiK oraz Trybunału Sprawiedliwości UE w Luksemburgu, Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

Badaniom poddano także dokumenty inne niż akty stosowania prawa, a mianowicie akty prawne i wzorce umowne. Wśród nich Ogólne Warunki Realizacji Umów stosowane przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, wzory umów o dotację w ramach programu ramowego H2020 oraz wzory stosowane przez Narodowe Centrum Nauki, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Fundację na rzecz Nauki Polskiej. Analiza objęła ponadto wzorce umowne stosowane przez 20 wybranych polskich publicznych szkół wyższych. Zbadano także wiodące wzorce umowne stosowane w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemczech i Szwajcarii.

Aby zbadać praktyczne funkcjonowanie umów o pracę B+R, w tym istotę sporów wynikłych na tle wykonania tychże umów, posłużono się, oprócz wskazanej metody analizy dokumentów, także metodą sondażu diagnostycznego. Ponadto uzupełniająco zastosowano technikę badawczą wywiadu oraz ankietowania. Badano w szczególności działalność agencji

wykonawczych Narodowego Centrum Nauki i Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, a także Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W toku badań uzyskano dostęp i poddano analizie dokumentację dotyczącą spraw cywilnych, których stroną było Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Badając perspektywę agencji wykonawczych, uwzględniono dane uzyskane w wyniku wielu wywiadów oraz wywiadów z kwestionariuszem przeprowadzonych z pracownikami tych agencji¹⁷.

Badaniami objęto wybrane publiczne szkoły wyższe, które wykazują najwyższą efektywność naukową w zakresie pozyskiwania środków na działalność B+R¹⁸. Wskaźniki, jakie uwzględniano, to wysokość pozyskiwanych środków grantowych z sektora rządowego, zagranicy oraz przedsiębiorców (badania zlecone), a także efekty B+R, tj. działalność wdrożeniowa. Wykorzystano adekwatne dane z Systemu informacji POL-on, wyniki badań statystycznych GUS, wyniki kontroli przeprowadzanych przez NIK, a także rankingi Fundacji Perspektywy.

Funkcjonowanie umów o prace B+R w praktyce. Realizując badania funkcjonowania umów o prace B+R w praktyce uczelni publicznych, zastosowano metodę wywiadu z użyciem **kwestionariusza** oraz samego wywiadu, podjęto próbę uzyskania odpowiedzi na kwestionariusz w 24 wybranych uczelniach publicznych, uzyskano 15 odpowiedzi. Kwestionariusz zmierzał do ustalenia funkcjonujących tendencji w zakresie treści umów o zlecone prace B+R. Celowo skupiono badania ankietowe adresowane do publicznych szkół wyższych na badaniach zleconych, gdyż są one w praktyce grupą najbardziej zróżnicowaną, dotyczą relacji szkoła wyższa a przedsiębiorca lub inny podmiot zlecający. Badania

¹⁷ Przeprowadzono w szczególności wywiady z pracownikami Narodowego Centrum Nauki, w tym wywiad z kierownikiem Działu Rozliczeń NCN oraz pracownikiem działu kontroli NCN, a także uzyskano dane w toku warsztatów „Dni NCN” nt. kontroli funkcjonowania umów i występujących nieprawidłowości w realizacji kontraktów. Przeprowadzono wywiad w oparciu o kwestionariusz z kierownikiem zespołu radców prawnych NCBR oraz wywiad z pracownikiem Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE nt. H2020 i wcześniejszych programów ramowych w trakcie rozmowy z potencjalnymi wykonawcami. Wywiad z pracownikami Ministerstwa Rozwoju umożliwił uchwycenie tendencji w funkcjonowaniu umów o finansowanie i realizację projektów badawczych.

¹⁸ Wykorzystano ranking Perspektyw – szerzej rozdział 8 podrozdział 3.

treści i praktycznego funkcjonowania umów o prace B+R między publicznymi uczelniami a agencjami wykonawczymi, Skarbem Państwa oraz podmiotami zagranicznymi, przeprowadzono poprzez analizę wzorców umownych oraz wywiady i kwestionariusze z agencjami, dzięki czemu możliwe było uzyskanie całościowego spojrzenia.

Rozdział 1

POJĘCIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH. RODZAJE I FUNKCJE UMÓW O PRACE B+R

1.1. Prace badawczo-rozwojowe i ich wyniki a przedmiot świadczenia

1.1.1. Świadczenie a przedmiot świadczenia oraz przedmiot umowy

Trafne są spostrzeżenia polskiej doktryny prawa, wskazujące na chwiejność terminologii w zakresie przedmiotu umów o prace badawczo-rozwojowe¹. W istocie ustawodawca w wielu aktach normatywnych posługuje się różnymi pojęciami, które niezynchronizowane ze sobą tworzą wrażenie chaosu terminologicznego. Należy dokonać analizy wielu pojęć prawnych występujących w aktach normatywnych, takich jak: zdefiniowane w ustawie o zasadach finansowania nauki – pojęcia działalności badawczo-rozwojowej, badań podstawowych, badań stosowanych, badań przemysłowych, prac rozwojowych; w Prawie o szkolnictwie wyższym – wyników prac badawczych i rozwojowych oraz *know-how* związanego z tymi wynikami, w ustawie o Narodowym Centrum Nauki – projektu badawczego.

¹ Tak A. Szewc [w:] A. Szewc, K. Ziolo, M. Grzesiczak, *Umowy...*, s. 57.

Problem, czy przedmiotem świadczenia w umowie o prace B+R jest tylko czynność, czy czynność, ale tylko wtedy, gdy „wieńczy” ją pewien wynik, czy wreszcie dobro niematerialne, został postawiony przez M. Poźniak-Niedzielską i jest od lat przedmiotem kontrowersji². Jego istota polega na określeniu relacji samych prac B+R ujmowanych jako czynności, w stosunku do rezultatów tych czynności, czyli wyników, w odniesieniu do świadczenia w umowie o prace B+R oraz jego przedmiotu.

W powszechnie akceptowanym ujęciu świadczenie oznacza zachowanie się dłużnika zgodne z treścią zobowiązania, polegające na zadośćuczynieniu godnemu ochronie interesowi wierzyciela³. Pojęcie świadczenia odróżnia się przy tym od przedmiotu świadczenia, do którego odnosi się zachowanie dłużnika⁴. Przedmiotem świadczenia może być zarówno dobro materialne, jak i niematerialne. Przy tym nie zawsze określenie przedmiotu świadczenia jest możliwe. Słusznie przyjmuje się, że istnienie przedmiotu świadczenia nie jest konieczne dla bytu zobowiązania⁵. Gdy on występuje, wówczas pełne ustalenie treści świadczenia jest możliwe dopiero po oznaczeniu tegoż przedmiotu świadczenia oraz sposobu zachowania się dłużnika⁶. Konieczne jest zatem ustalenie, czy w umowach o prace badawczo-rozwojowe występuje przedmiot świadczenia.

Doktryna prawa cywilnego wskazuje, że dobro stanowiące przedmiot świadczenia powinno mieć charakter samoistny, tzn. mieć byt niezależny od zachowania się dłużnika⁷. Tylko wówczas można mówić o przekazaniu, udostępnieniu czy zapewnieniu możliwości korzystania z tegoż dobra. Te właśnie zwroty zdają się potwierdzać tezę o istnieniu przedmiotu świadczenia w umowach o prace badawczo-rozwojowe. Wszak

² M. Poźniak-Niedzielska, *Umowy o prace naukowo-badawcze*, SP 1974/1, s. 149.

³ Tak T. Dybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 71; A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1979, s. 113 i n.; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 69; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2008, s. 40.

⁴ L. Zalewski, *Umowa...*, s. 22.

⁵ A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 2005, s. 68.

⁶ T. Dybowski, A. Pyrzyńska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013, s. 189.

⁷ T. Dybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1, s. 74.

w treści art. 81 p.w.p. użyto zwrotu mówiącego o „wynalazkach zawartych w przekazanych wynikach prac”⁸. Ze względu na zasadę swobody umów nie można wykluczyć sytuacji, gdy umowa zobowiązuje dłużnika jedynie do prowadzenia badań w określonym zakresie tematycznym bez określania rezultatów tej działalności badawczej w postaci projektu wynalazczego, utworu czy ich materialnego nośnika. Mimo to prawidłowe wykonanie umowy będzie polegało nie tylko na przeprowadzeniu określonych badań, ale również na przekazaniu ich wyników zamawiającemu. Stąd wykluczyć należy sytuację, w której jedynym dobrem, ze względu na które wierzyciel nawiązuje stosunek zobowiązaniowy, jest zachowanie się wykonawcy⁹. Przedmiotem świadczenia w umowie o prace B+R są informacje (wiedza) uzyskane w wyniku prowadzonych badań, które powinny być w odpowiedni sposób ucieleśnione. Samo pojęcie „pracy badawczo-rozwojowej” jest w praktyce obrotu używane zarówno w aspekcie czynnościowym, jako działalność badawczo-rozwojowa, lub w aspekcie wynikowym – jako wytwór tejże działalności mogący mieć postać uzyskanej wiedzy, dobra niematerialnego oraz materialnych nośników¹⁰. Stąd przedmiot świadczenia w umowach o prace badawczo-rozwojowe występuje w dwóch postaciach: niematerialnej i materialnej. W sensie niematerialnym, przedmiot świadczenia w umowie o prace B+R obejmuje zespół informacji, wiedzę, która z reguły stanowi dobro niematerialne: projekt wynalazczy, utwór lub np. bazę danych. To informacje pozyskane, przetworzone, uporządkowane i poddane weryfikacji w toku procesu badawczo-rozwojowego. Przedmiotem świadczenia w postaci materialnej może być materialny nośnik projektu wynalazczego, np. prototyp, maszyna, aparat, urządzenie, instalacja, linia produkcyjna, określona substancja chemiczna, a także np. utrwalona odmiana rośliny, egzemplarz dokumentacji technicznej, plany, rysunki, mapy, modele.

⁸ S. Sołtysiński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 14A, *Prawo własności przemysłowej*, red. R. Skubisz, Warszawa 2017, s. 829.

⁹ L. Ogiegło, *Usługi jako przedmiot stosunków obligacyjnych*, Katowice 1989, s. 30. Możliwość wskazania na przedmiot świadczenia pozwala odróżnić analizowany tu typ umowy od umowy o pracę.

¹⁰ Tak trafnie L. Zalewski, *Umowa...*, s. 22.

Marek Salamonowicz – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego II i Prawa Gospodarczego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; konsultant i ekspert przy Centrum Innowacji i Transferu Technologii UWM oraz Polsko-Amerykańskiej Radzie Współpracy (USPTC); członek Komisji ds. Własności Intelektualnej UWM; absolwent Programu TOP 500 Innovators: Science – Management – Commercialization (Stanford University 2012); autor kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa własności intelektualnej i konkurencji.

W publikacji przedstawiono cechy umowy o prace badawczo-rozwojowe, a także jej zakres, składniki oraz ograniczenia swobody kontraktowania. Autor omawia też zasady dopuszczalności poszczególnych klauzul restrykcyjnych w umowach o prace badawczo-rozwojowe w świetle prawa konkurencji.

Rozważania zostały oparte na wynikach badań empirycznych polegających m.in. na: analizie wzorców umownych stosowanych w praktyce, badaniach aktowych, sondażu diagnostycznym oraz wywiadach, które objęły grupę wybranych publicznych szkół wyższych oraz Narodowe Centrum Nauki i Narodowe Centrum Badań i Rozwoju.

„Praca jest oryginalnym dziełem, które nie tylko relacjonuje stanowiska zajęte w piśmiennictwie i orzecznictwie polskim i obcym, lecz także opiera się na badaniach rozwiązań funkcjonujących w praktyce polskich szkół wyższych. Autor dokonuje ich oceny, przedstawia własne stanowisko (...). Praca może stanowić dla czytelnika, zwłaszcza dla osób zajmujących się ochroną własności intelektualnej w szkołach wyższych, przydatne źródło poznawcze. Książka wykazuje walor praktyczny”.

prof. dr hab. Urszula Promińska

Tytuł rekomendowany przez Katedrę Prawa Własności Intelektualnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8124-455-8

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

CENA 149 Zł (W TYM 5% VAT)